

18. Сергійчук В. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / В. Сергійчук ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Центр українознав. – К. : Укр. вид. спілка, 2003. – С. 71.
19. Сергійчук В. І. Поляки на Волині у роки Другої світової війни : документи з українських архівів і польські публікації / В. І. Сергійчук. – К. : Укр. вид. спілка, 2003. – 576 с.
20. Olszański T. A. Konflikt polsko-ukrainski 1943–1947 / T. A. Olszański. – Warszawa : Wyd-wo literackie, 2011.
21. Motyka G. Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. Konflikt polsko-ukrainski 1943–1947 / G. Motyka. – Warszawa : Wyd-wo literackie, 2011.
22. Magocsi P. R. A history of Ukraine / P. R. Magocsi. – Toronto ; Buffalo ; London, 1996. – P. 634–636.
23. Motyka G. Polsko-ukrainskie stosunki w XX wieku w ocenie ukraińskiej historiografii emigracyjnej / G. Motyka // Warszawski Zeszyty Ukrainoznawczy. – 2008. – Т. 25–26. – S. 131.
24. Кучерепа М. М. Волинське українське об'єднання (1931–1939 рр.) / М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2001 (у співавторстві); Волинь у Другій світовій війні : зб. наук. і публіц. ст., присвяч. 60-річчю визволення Волин. обл. від фашист. загарбників / голов. ред. і упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2004; Кучерепа М. М. Волинь 1939–1941 рр. : навч. посіб. / М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2005 (у співавторстві); Волинь пам'ятає. Відлуння на Волині Голодомору 1932–1933 років у радянській Україні / авт.-упоряд. М. М. Кучерепа, В. В. Ткачук ; за заг. ред. М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2008.
25. Filar W. “Burza” na Wołyniu / W. Filar. – Warszawa, 1997.
26. Semaszko W., Ludobójstwo, dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945 / W. Semaszko, E. Semaszko. – Warszawa, 2000. – Т. 1, 2.
27. Olszański T. A. Konflikt polsko-ukrainski 1943–1947 / T. A. Olszański. – Warszawa : Wyd-wo literackie, 2011. – S. 4.

В статтє автор показує позицію польських и українських учених касательно українських націоналістів, обрацає внимание на противоположные мнения ученых относительно острых моментов общего прошлого. Выражается надежда формирования общего справедливого взгляда на актуальные проблемы украинско-польских отношений.

Ключевые слова: историография, украинско-польские отношения, ОУН и УПА.

In the article the author shows the position of Polish and Ukrainian scientists as for Ukrainian nationalists, put his attention on the opposite vision of scientists about the sharp moments of the common past. There is a hope as for making the common just look on the actual problems of the Ukrainian-Polish relations.

Keywords: historiography, Ukrainian-Polish relations, OUN, UPA.

УДК 930.2: 94(477.83/.86) “1941/1944”

Галина СТЕФАНЮК, Роман САВІЦЬКИЙ

СХІДНОГАЛИЦЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ 1941–1944 рр. У ВІТЧИЗНЯНИХ ДЖЕРЕЛАХ

У статті проаналізовано вітчизняні джерела, що показують історію східногалицького суспільства в 1941–1944 рр. Зроблено класифікацію джерел. Розглядається значення для наукових досліджень архівних документів і збірників опублікованих матеріалів. Охарактеризовано воєнну періодику й спогади учасників та очевидців подій 1941–1944 рр.

Ключові слова: джерела, архівні документи, нацистська окупація, східногалицьке суспільство, національно-визвольний рух.

Максимальне наближення до осмислення історичної дійсності можливе тільки завдяки залученню до наукового обігу якнайширшого кола документальних матеріалів. Для сучасної української історіографії це питання має особливу вагу (зважаючи на неоднозначну радянську

традицію історіописання, яка, попри всі позитиви, “грішила” вибірковістю використовуваних джерел). Документальна база ключових аспектів національної історії є актуалізованою, оскільки десятиліттями приховувані або незапитані величезні масиви першорядних джерел сьогодні розсекречені. Розширення джерельної бази, використання нових фактів дають можливість об’єктивно висвітлити історичний процес, а також проблему місця й ролі східногалицького соціуму в національно-визвольному русі 1941–1944 рр.

Джерелами до вивчення проблеми східногалицького соціуму в роки Другої світової війни є, насамперед, архівні документи, матеріали, опубліковані в збірниках документів, тогочасна преса, спогади та мемуари українських громадсько-політичних діячів, свідчення очевидців і кінофотофонодокументи.

Велике значення для дослідження проблематики мають архівні документи. Східногалицьке населення в роки німецької окупації перебувало в складі створеного в серпні 1941 р. на території Львівської, Дрогобицької, Станіславської й Тернопільської областей дистрикту Галичина, який входив до польського Генерального Губернаторства. Відповідно, у документах “окупаційних фондів” відображені специфічні особливості цієї зони нацистської окупації. Варто відмітити, що відсутність у фондах архівних установ документів, які б висвітлювали всі сфери життєдіяльності суспільства, пояснюється тим, що в архіви потрапило далеко не все, а тільки те, що вдалося зібрати по “гарячих” слідах, оскільки перед відступом окупантів чимало документів було знищено. У зв’язку із цим, існує нагальна потреба інтенсивного залучення до наукового обігу письмових та усних спогадів, щоденників, фотоматеріалів.

Суттєву допомогу під час вивчення проблеми дослідження надали документи, які знаходяться в ЦДАВО України. Різноманітні за своїм характером та інформативністю історичні джерела, що становлять найбільшу наукову цікавість, знаходяться у фондах 3833 “Крайовий провід Організації Українських Націоналістів на західноукраїнських землях”¹, 3959 “Український центральний комітет”² і 4329 “Генерал-губернатор округу Галичина”³.

Не вдаючись до конкретного опису кожної справи, наведемо їх загальну характеристику. Так, вагомою часткою комплексу джерел з досліджуваної теми є документи фонду 4329 ЦДАВО України⁴, що датуються 1940–1944 рр., а саме розпорядження та обіжники генерал-губернатора Галичини про організацію суспільно-громадського життя в краї.

Особливу цінність мають документи фонду 3833 “Крайовий провід Організації Українських Націоналістів на західноукраїнських землях”⁵. Радянські історики, перебуваючи під впливом догматичної ідеології, не могли припустити думку про висвітлення соціальної політики та культурно-освітньої діяльності ОУН, а зарубіжні науковці не піднімали цю тему через брак документів. Опрацьовані джерела з історії організації дають розуміння основних завдань діяльності українського націоналізму. У документах викладено мету, зміст і структурні компоненти системи національного навчання та виховання. Документи фонду репрезентують звернення, резолюції нарад представників українських націоналістів до українського народу, звернення митрополита Шептицького, огляди суспільно-політичного, господарського та культурного життя українського населення на західноукраїнських землях тощо.

Об’єктивному вивченню проблеми сприяли документи, які розкривають роботу ОУН з молоддю. На юнацтво покладалися важливі завдання в роботі з учнями шкіл і в позаурочний час, праці в культурно-освітніх товариствах.

Значну частку джерел складають матеріали опису 2 фонду 3833, що допомогли роз’яснити самоосвітній рух, ініційований ОУН, який керівництво організації розглядало як альтернативу навчанню шкільної молоді в національній школі в умовах війни, а також боротьбу з неграмотністю. Аналіз часопису “Самоосвітник” допоміг проаналізувати висвітлені у ньому навчальні дисципліни, ознайомитися із започаткованими редакцією часопису новими мистецькими рубриками, співробітництвом із суміжними освітніми організаціями, українськими видавництвами⁶.

Для цілісного вивчення досліджуваної проблеми неабияке значення мають документи фонду 3959 “Український центральний комітет”. В описі 1 вказаного фонду є дані про структуру УЦК і роботу його відділів, зокрема, шкільного, культурної праці та суспільної опіки, стенограми нарад і конференцій, бюлетень “Вісник УЦК”⁷.

Глибоке вивчення та опрацювання різноманітного за своїм походженням спектра джерел, що містяться у фондах ЦДАВО України, дали можливість аналізувати та зіставляти досліджувані нами проблеми з матеріалами іншого характеру.

Серед матеріалів Державного архіву Івано-Франківської області окуповану територію представляють документи нечисленних фондів місцевих органів окупаційної адміністрації – повітових комісаріатів (2 фонди) і місцевого самоврядування (2 фонди окружних староств, 2 – міських та 2 – волосних управи)⁸. Незважаючи на фрагментарність, у них знаходимо інформацію про повсякдення українців Галичини та їхню роль у національно-визвольному русі. Доповнюють указану інформацію матеріали колекції документів періоду Другої світової війни (Ф. Р-2179)⁹, у якій зібрано накази, протоколи допитів свідків про розстріл громадян у катівнях Станіславського гестапо, копії листів, фотографії.

Привертають увагу документи Львівського окружного¹⁰ та Львівського міського староств¹¹, серед яких містяться циркуляри, розпорядження губернаторства, староства з різних питань реалізації окупаційної політики, у яких наводяться й численні факти про умови повсякденного життя галичан у добу нацистської окупації. Так, наприклад, за документами фонду можна встановити, що закупівлю товарів першої необхідності селяни могли здійснювати лише за спеціальними талонами, що підтверджували виконання ними норм постачання сільськогосподарських продуктів для господарських установ дистрикту Галичина. Документи фондів, зокрема звіти й листування, відображають організацію допомоги населенню, військовополоненим, організацію дитячих садків, колоній. У справах фонду наявні статистичні відомості про склад населення (за результатами проведеного нацистською владою перепису в 1942 р.), документи стосовно підтвердження належності осіб до фольксдойче, списки особового складу сільських, міських управ, староства.

Щодо опублікованих джерел, то, аналізуючи матеріали, які публікувалися в СРСР, слід зазначити, що вони досить односторонньо відображають події на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни й становище галицького суспільства зокрема. Так, переважне місце в цих збірниках займають документи, які стосуються радянського підпілля в роки війни на західноукраїнських землях, а також матеріали боротьби загонів НКВС з українським визвольним рухом. Однак вони мають певну інформаційну цінність.

Науково значущими є збірники опублікованих документів “Львівщина у Великій Вітчизняній війні (1941–1945). Збірник документів і матеріалів”¹² і “Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів”¹³. Проте в збірниках документів (із зрозумілих політичних мотивів) не подається інформація про злочини радянської адміністрації, яка покидала захоплені німецькими військами землі. Натомість будь-яка активність конкретно взятої людини на окупованій території (звісно, якщо це не була боротьба з нацистами) сприймалася радянською історичною наукою як зрада.

Окремі проблеми нашого дослідження знайшли відображення в збірнику документів і матеріалів “Культурне життя в Україні. Західні землі”¹⁴, підготовленому науковцями Інституту українознавства імені І.Крип’якевича у Львові. Серед інших видань такого характеру його виокремлює високий професійний рівень археографічного опрацювання. Джерельною основою збірника є документи фондів, які зберігаються в обласних державних архівах західних областей України, у ЦДАВО України, ЦДАГО України, Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Певне відображення в збірнику знайшли матеріали періодичної преси – статті, повідомлення, кореспонденції. Це документальне дослідження, підготовлене з позиції багатомірності історичного процесу, задовольняє природне прагнення читача самому розібратися в подіях, якими відзначається суспільно-політичне та культурно-освітнє життя в західноукраїнському регіоні¹⁵.

Багато джерел, які стосуються досліджуваної проблеми, знайшли своє відображення в збірниках документів і спогадах, опублікованих після одержання Україною незалежності. Упродовж останнього десятиліття спостерігається інтенсивне археографічне опрацювання та оприлюднення документів новітньої історії України.

Зі здобуттям незалежності в Україні з’являється велика кількість хрестоматій і збірників документів. З-поміж них варто виокремити книгу “Архіви окупації: 1941–1944”¹⁶, у якій вмі-

щено огляд фондів архівів України, подано збірку статей про Другу світову війну, а також у ній міститься багато світлин того часу. У виданні під упорядкуванням Н.Маковської вперше поєднано огляди джерел, реєстри фондів, фотодокументи, дослідження, які актуалізують маловідомий широкому загалові масив документальних свідчень періоду нацистської окупації України в роки Другої світової війни. Загалом при огляді хрестоматійних збірників не важко помітити, що в них ідеться про військові дії, політичну ситуацію, але доволі вузько аналізується повсякденне життя.

Велику археографічну роботу провів також колектив авторів “Літопису УПА. Нова серія”¹⁷. Це багатотомне видання було підготовлене Національною академією наук спільно з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України й Інститутом української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського. Документи, уміщені в цьому серійному виданні, розкривають широкий спектр проблем діяльності українського підпілля, політичну й ідеологічну боротьбу з нацизмом і комунізмом.

Загалом “Літопис УПА. Нова серія”, незважаючи на широку репрезентативність опублікованих документів, слабо розкриває особливості окупаційної політики нацистів у Галичині, а більше показує боротьбу українського підпілля з гітлерівським і сталінським режимами.

Іншою важливою групою історичних джерел є періодика воєнного часу. Серед них найбільшу цікавість для нас становлять масові щоденні газети “Краківські вісті”, “Львівські вісті”, “Українське слово”, “Станиславівське слово”, “Українська дійсність”, “Український голос”, “Стрийські вісті”, “Рогатинське слово”, “Калуський голос”, “Чортківська думка”. Вони існували, на відміну від інших видань, досить тривалий час, по суті, весь досліджуваний період, виходили регулярно й найповніше відтворювали панораму українського життя в краї.

У ряді публікацій газети “Українське слово” до читачів, зокрема, доносилися укази та розпорядження окупаційної влади. Скажімо, після приєднання галицьких земель до Генерального Губернаторства газета опублікувала “Розпорядження про адміністрацію Галичини”, у якому зазначалося, що урядовою мовою в дистрикті Галичина є німецька мова. “Допускаються мови українська і польська. Розпорядження та інші законодавчі акти будуть оголошуватися німецькою, українською і польською мовами”¹⁸. Щоб полегшити вивчення німецької мови, газета з 15 лютого до 13 березня 1942 р. під рубрикою “Самоучка німецької мови” надрукувала дванадцять лекцій-уроків.

В одному з номерів вищеназваної газети описується жорстокість органів НКВС, які при відступі на схід у 1941 р. катували та розстрілювали в’язнів. Крім того, газета публікувала спогади про тортури людей, які дивом залишилися живими¹⁹.

Після припинення виходу “Українського слова” не без допомоги окупаційної адміністрації на зміну їй почала виходити газета “Станиславівське слово”, яка друкувала матеріали національно-патріотичного спрямування. У важкій політичній ситуації газета намагалася порушувати суспільно-громадські та національно-виховні аспекти української національної еліти, друкуючи низку статей про роль і завдання інтелігенції в суспільному житті. Зокрема, у статті “Завдання української інтелігенції” вказувалося: “Бути рідній масі вчителем, виховником і опікуном – це головні обов’язки української інтелігенції... Українська інтелігенція мусить жити не тільки в гущі національних зацікавлень, а в гущі потреб і болей маси”²⁰.

На сторінках газети “Станиславівське слово” висвітлювалася як політична ситуація в Галичині, так і різноманітні аспекти господарського, культурного, освітнього, релігійного життя. Газета привертала увагу до проблеми формування державницького, правового мислення, закликала дотримуватися порядку, дисципліни, зберігати майно, викривала випадки грабування державних установ, колгоспів.

Зрозуміло, що, з огляду на німецьку цензуру, періодика не завжди могла претендувати на об’єктивність. Так, легальній пресі заборонялося писати про політичні процеси, німецькі каральні акції, важкі побутові умови населення та інші труднощі воєнного часу. Ураховуючи цю обставину, потрібно критично підходити до повідомлень преси, зіставляючи їх з даними інших джерел. Важливо зазначити, що доступ до цих видань тривалий час для вітчизняних дослідників був закритий. Тільки недавно науковці отримали змогу користуватися ними.

Певне місце серед джерельних матеріалів дослідження займають спогади безпосередніх учасників подій Другої світової війни, з яких можна почерпнути інформацію про повсякдення мешканців Галичини в період нацистської окупації. Вони мають здебільшого мемуарний характер. Зокрема, у цьому контексті варто згадати працю Р.Крохмалюка **“Заграв на Сході: спогади й документи з праці у військовій управі “Галичина” в 1943–1945 роках”**²¹.

Цінною є книга К.Паньківського **“Роки німецької окупації”**²², адже це – спогади безпосереднього учасника суспільно-політичних процесів у Галичині в 1941–1944 рр. У своїх свідченнях автор показує плани А.Гітлера щодо України, трактування Галичини та галицьких українців німцями, відносини ОУН і Німеччини, описує діяльність Українського Крайового Комітету, який очолював саме він. Автор розповідає у своїх спогадах про встановлення окупаційної влади, про органи німецької влади, адміністративний поділ окупованих земель, культурно-освітнє становище України в період окупації, соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток. Отже, з його спогадів дізнаємося про те, що роки німецької окупації були дуже важкі для західноукраїнського населення, яке, однак, зуміло протистояти ворогові й утримати на висоті особисту гідність і національну честь²³.

Голова Українського центрального комітету В.Кубійович у своїх спогадах підкреслює, що, “всупереч суворому контролю зі сторони німецьких спецслужб, провід УЦК, використовуючи будь-які можливості, поступово охопив своїм впливом всі ланки суспільного, господарського і культурного життя Галичини після її приєднання до Генерального Губернаторства. Просвітницька, культурна, господарська, допоміжна діяльність УЦК дала важливі наслідки. В Генеральному Губернаторстві діяла система освіти, працювали культурні, кооперативні, господарські структури, українське видавництво, виходила газета “Краківські вісті”²⁴.

Важливу роль відіграє ще одне джерело – усна історична інформація. Але вона набуває цінності тільки в разі її фіксації та детального наукового аналізу. “Усна історія” є особливо важливою для висвітлення проблеми функціонування соціуму Галичини в період нацистської окупації, оскільки частина з учасників тих подій сьогодні живі й мають бажання ділитися своїми спогадами. Наприклад, Величко Лев Мирославович згадує: “Я хоч був малий, але війну добре пам’ятаю, бо в 1940 р. померла моя мама. У 1941 р. наступали на наші землі німці. Москалі, що прийшли два роки перед тим, швидко тікали. Але коли тікали, то повбивали грамотних людей: голову сільради, директора столової, студентів. Німцям не вистачало робочої сили і вони зразу почали відправляти людей до Німеччини на роботу. Грузили в товарняки і везли звідси.

Управління в Більшівцях було в руках гміни. Керував гміною бургомістр Олекса Головатий. Тоже була наша міліція – український постерунок. Начальником міліції був Фігурка Василь, а його жінка робила секретаркою при гміні (їх обох, казали, вбили німці, коли відступали; а тіла знайшли на Широкому полі). Німці обсадили дорогу до Кінашева з двох боків яблунями з файними зимовими яблуками. Трохи тих яблуньок лишилось і до наших днів, але більшість уже посохли.

В тім самім 1943 р. був у нас Ковпак. Він переходив через Сівку і йшов далі в гори. Ковпак йшов великим загonom і німці в Більшівцях його не чіпали. Солдати приходили вночі, розбили німецький склад з продовольством, поміняли в людей своїх ослаблених коней на здорових і пішли далі. А битву з німцями мали аж під Дністром, на сівецькому мості.

Наші хлопці з УПА спочатку не воювали з німцями, але в 1944 р. коло слобідського цвинтаря якраз на самому повороті вбили кількох гестапівців. Німці вирішили помститись, але зробили то дуже хитро. Люди чекали помсти і поховались по сусідніх селах, але німці нічого не робили. За кілька днів люди повернулись додому і тоді німці почали акцію. Всіх поляків зігнали в костюл, а українців – до церкви. Хто ховався і не хотів йти – того вбивали.

Я йшов разом з бабусею і по дорозі вона мені закривала очі своєю чорною хусткою, аби я не бачив, як мордують людей. Церкву повністю забили людьми і вже почали мінувати, аби підірвати разом з нами. Але, як ми потім довідались, якийсь священник подзвонив у Бережани (а там було щось вроді райцентру) і попросив, щоб помилували жінок і дітей. Всіх чоловіків, в тім числі і мого тата, забрали до Станіслава на допити, а решту відпустили. Багато людей тоді

нізащо загинули... Німці, коли відступали перед радянською армією, то підірвали вокзал і колю. Але людям нічого не казали і всі дуже боялись, бо думали, що буде друга акція”²⁵.

Методологічні поради та специфіку усної історії проаналізувала дослідниця Л.Задорожна в статті “Діти війни”: спогади як джерело знань”²⁶. За матеріалами “усної історії” вивчав повсякденне життя сільського населення України під час Другої світової війни й О.Боряк. У вступі до своєї статті, яка присвячена вищезазначеній тематиці, він зазначав: “Моїми респондентами стали селяни. Усі вони – люди похилого віку, їм від 75 до 87 років. Страшна війна прийшла до них (і через них), коли вони були ще дітьми (або підлітками), мали 7, 10, 12, 15 років. Що можна було побачити, що можна було зрозуміти, що можна було запам’ятати? Записані від учасників тих подій інтерв’ю, ... переконали мене: “образ війни” для них не є загальним (або колективним), як на сторінках підручника з історії. Він у кожному випадку є особистим переживанням, а отже, має «індивідуальне» обличчя – стереотипи, певна міфологізація війни (як наслідок ідеологічної пропаганди, коли пам’ять просіювалася крізь “решет” кимось визначених штампів) тут простежується мінімально. Таке відтворення особистого (й переважно трагічного) досвіду минулих років робить ці свідчення унікальними. Особливо чітко відхід від “нормованої” пам’яті простежується там, де люди починають згадувати про повсякденне, тобто день за днем, життя під час окупації. Зібраний матеріал для мене – це підтвердження доволі простої істини: історія взагалі, як і життєва історія індивідуума є складною і багатогранною, і зрозуміти її можна лише володіючи інформацією про всі її сторони”²⁷.

Велике значення матеріали “усної історії” мають для краєзнавчих студій. Саме вони якнайкраще висвітлюють особливості щоденного життя населення Галичини в контексті національно-визвольної боротьби 1941–1944 рр. Унікальність особистих спогадів про події воєнного часу полягає в тому, що вони особливо рельєфно закарбувалися в пам’яті тих категорій громадян, на долю яких випали найважчі випробування. Інтерпретуючи спогади очевидців подій, доходимо висновку, що “усна історія”, заснована на пам’яті, є вагомим ресурсом вивчення соціальної історії 1941–1944 рр.

Специфіку введення в історичну науку кінофотофонодокументів розкрив В.В.Бездрабко в статті “Історія вивчення кінофотофонодокумента в Україні”²⁸. У цій праці показано основні віхи в становленні методології нової галузі історичного дослідження – кінофотофонознавства.

Найбільша кількість джерел, яка стосується проблеми функціонування соціуму Галичини в період нацистської окупації, знаходиться в Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г.С.Пшеничного, а також обласних архівах Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей. Велика частина фотографій цього періоду вже опрацьована й опублікована. При цьому дуже часто світлини видаються не як окреме історичне джерело, а як ілюстрація та пояснення до текстового матеріалу. Така специфіка притаманна й для радянського періоду, і для сучасності²⁹.

У 2006 році студія “Телекон” на замовлення телерадіокомпанії “1+1” створила серію документальних фільмів під загальною назвою “Собор на крові”. У них на основі відеоматеріалів Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С.Пшеничного проаналізовано державницькі прагнення українського народу. Зокрема, серії 7–10 розкривають політичну ситуацію на українських землях у період радянсько-німецької війни. Хоч автори стрічки, очевидно, не ставили собі за мету показати повсякдення мешканців Галичини в період нацистської окупації, але саме тогочасне відео якнайкраще розкриває це завдання.

Зіставлення спогадів з документами того періоду дозволило повніше розкрити ті аспекти теми, які були краще відомі їхнім авторам, але не були зафіксовані в документах. Якщо уважно простудіювати наукові публікації фахівців з історії війни й зіставити їх із споминами тих, хто пережив страхіття окупації, то можна дійти висновку, що наукові публікації не завжди дають повноцінну й різнобарвну картину окупаційної доби. Ось чому наголосимо, що ця проблематика ще потребує копіткого й неупередженого дослідження. Тож поки залишилися учасники й свідки тих подій, особливо важливо зібрати їхні спогади й зберегти як повноцінне джерело з історії України часів війни. Потрібні, як зазначалося вище, і змістовно нові збірники документів та матеріалів, які всебічно розкривали б історію українського суспільства в регіональному вимірі.

Отже, історія східногалицького соціуму в період нацистської окупації має доволі широку джерельну базу та є багатовимірною й складною. Вона об'єднує архівні документи, матеріали, опубліковані в збірниках документів, тогочасну пресу, спогади, свідчення очевидців і кінофотофонодокументи. Усвідомлення дослідниками відповідальності перед суспільством і наступними поколіннями в цьому сенсі є лише одним з кроків до реалізації неосяжного евристичного потенціалу корпусу джерел, яким представлені події цього часу. Другим кроком має стати їхня кваліфікована інтерпретація.

Позитивним, на нашу думку, є те, що нині в розпорядженні науковців знаходиться чимало архівних документів, з яких знято дію грифа “таємно” чи “цілком таємно”, опубліковано тематичні археографічні колекції, що об'єктивно відображають становище українців у досліджуваній період.

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3833 Крайовий провід Організації Українських Націоналістів на західноукраїнських землях, 145 справ.
2. ЦДАВО України, ф. 3959 Український центральний комітет, 516 справ.
3. Там само, ф. 4329 Генерал-губернатор округу Галичина, 19 справ.
4. Там само.
5. Там само, ф. 3833.
6. Там само.
7. Там само, ф. 3959.
8. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. Р-36 Станіславське окружне староство, м. Станіслав дистрикту Галичина. 48 справ.
9. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-2179 Колекція документів періоду Другої світової війни, 12 справ.
10. Державний архів Львівської області (Держархів Львівської обл.), ф. Р-24 Львівське окружне староство губернаторства дистрикту Галичина, м. Львів, 1190 справ.
11. Держархів Львівської обл., ф. Р-37, Львівське міське староство губернаторства дистрикту Галичина, м. Львів, 1667 справ.
12. Львівщина у Великій Вітчизняній війні (1941–1945) : зб. док. і матеріалів. – Львів : Каменяр, 1968. – 253 с.
13. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні : зб. док. і матеріалів. – К. : Держполітвидав УРСР, 1963. – 423 с.
14. Культурне життя в Україні. Західні землі : документи і матеріали. – К. : Наук. думка, 1995. – Т. 1 : 1939–1953. – 748 с.
15. Там само. – С. 155.
16. Архіви окупації: 1941–1944 / упоряд. Н. Маковська. – К. : КМ Академія, 2006. – 872 с.
17. Літопис УПА. “Нова серія”. – К. ; Торонто, 1995–2007. – Т. 1–10.
18. Звірства НКВС у Надвірній // Українське слово. – 1941. – 29 лип.
19. Там само.
20. Більшість населення проти комунізму // Станіславівське слово. – 1944. – 2 січ.
21. Крохмалюк Р. Заграв на Сході: спогади й документи з праці у військовій управі “Галичина” в 1943–1945 роках / Р. Крохмалюк. – Торонто ; Нью-Йорк, 1978. – 352 с.
22. Паньківський К. Роки німецької окупації / К. Паньківський. – Нью-Йорк ; Торонто : Ключі, 1965. – 479 с.
23. Там само. – С. 445.
24. Кубійович В. Мемуари. Роздуми. Вибрані твори / В. Кубійович. – Париж ; Львів, 2000. – Т. II. – С. 238.
25. Спогади жителя смт Більшівці (Галицький район, Івано-Франківська область) Величка Лева Мирославовича, 1937 р. н., про події Другої світової війни.
26. Задорожна Л. В. “Діти війни”: спогади як джерело знань / Л. В. Задорожна // Історія в школі. – 2006. – № 5. – С. 26–30.
27. Боряк О. І. Повсякденне життя сільського населення України в період окупації під час Другої світової війни (за матеріалами “усної історії”) / О. І. Боряк // Архіви України. – 2005. – № 1–3. – С. 450–469.
28. Бездрабко В. В. З історії вивчення кінофотофонодокумента в Україні / В. В. Бездрабко // Вісник Прикарпатського університету : науковий збірник. Історія. – 2009. – Вип. 15. – С. 97–104.

- ²⁹. Зупинені миттєвості: фотодокументи Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного // Архіви окупації: 1941–1944 / упоряд. Н. Маковська. – К. : КМ Академія, 2006. – С. 631–674.

В статье проанализированы отечественные источники, которые показывают восточногалицкое общество в 1941–1944 гг. Сделано классификацию источников. Рассматривается значение в научных исследованиях архивных документов и сборников опубликованных материалов. Дана характеристика периодики военного времени, воспоминаний участников и очевидцев событий 1941–1944 гг.

Ключевые слова: *источники, архивные документы, нацистская оккупация, восточногалицкое общество, национально-освободительное движение.*

The paper explores the domestic sources covering East Galician society of 1941–1944. Made classification of sources. Significance for the research of archival document and collections of published material. Characterized periodicals of war and the memories of participants and eyewitnesses of the events of 1941–1944.

Keywords: *sources, archival documents, Nazi occupation, East Galician society, national-liberation movement.*

УДК 930.1: 94 (477.83/.86)

Ірина ГАЛАЙЧУК

УКРАЇНСЬКИЙ САМОСТІЙНИЦЬКИЙ РУХ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДНИКІВ

У статті проаналізовані праці сучасних українських істориків, у яких з'ясовано місце й роль самостійницького руху в роки Другої світової війни. Указується на позицію науковців щодо актуальності дослідження. Зазначено, що проблема діяльності ОУН та УПА сьогодні викликає велику наукову й суспільну цікавість. Критичне осмислення діяльності ОУН потрібне, щоб усунути політичні й ідеологічні штампі щодо оцінки самостійницького руху та його місця в політичній історії України середини ХХ ст.

Ключові слова: *Українська держава, Організація українських націоналістів, суспільство, Друга світова війна, історіографія.*

Пріоритетним завданням сучасної української історичної науки є створення оновленої концепції історії й історіографії Другої світової війни, розкриття ролі й місця у війні України й українців. Здобуття Україною державної незалежності створило сприятливі умови для започаткування об'єктивного наукового дослідження та висвітлення історії України періоду Другої світової війни, рішучого подолання нашарувань і стереотипів, які були характерними й домінуючими в історіографії попередніх років.

Формування концептуального бачення українського самостійницького руху є актуальною проблемою для українського соціокультурного простору загалом і вітчизняних науковців зокрема. Це зумовлюється тим, що вітчизняна історіографія з кінця минулого століття перебуває на шляху глобальних трансформацій, які проявляються в переорієнтації на вивчення націоналістичного руху, появи нових методологічних і методичних прийомів, дослідницьких парадигм.

Метою нашого дослідження є висвітлення стану наукової розробки вітчизняними істориками самостійницького руху в роки Другої світової війни.

Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. розпочата перебудова сприяла значному зрушенню в переосмисленні подій Другої світової війни. Головною передумовою початку нового, незаангажованого, позбавленого кон'юнктурних спекуляцій етапу в дослідженні самостійницького руху стала “архівна революція” 90-х рр. ХХ ст. Це явище дозволило історичній